

Repere stilistice în opereta *Țara surâsului* de Franz Lehár

asist. univ. drd. Adrian Mărginean
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, România

I. Introducere

Compozitorul și dirijorul austro-ungar Franz Lehár, personalitate de frunte în genul operetei secolului 20, a rămas unul din cei mai cunoscuți compozitori ai vremii, dând genului o nouă vitalitate, alături de Jacques Offenbach și Johann Strauss II. Cea mai de succes lucrare a sa – *Văduva veselă* – și-a câștigat un loc de seamă în repertoriul de operetă de-a lungul timpului. Succesul acestei lucrări în Viena și în străinătate a fost foarte mare, marcând începutul unei noi ere a operetei vieneze, prin lucrările lui Lehár, Strauss, Fall și, mai târziu, Kálmán. După război, sosirea dinspre America a unor noi stiluri de muzică părea că face să pălească popularitatea lui Lehár, însă o nouă perioadă de succes a urmat, odată cu asocierea cu tenorul Richard Tauber, care a cântat în *Zigeunerliebe* la Salzburg în 1921 și apoi în *Der Zarewitsch* (1927) și *Friederike* (1928, în care l-a interpretat pe Goethe, după care a urmat celebra *Das Land des Lächelns* (1929). Aceasta din urmă, care a fost produsă pentru prima dată în Berlin, era o revizie a unei lucrări mai timpurii, denumită *Die gelbe Jacke* (1923), în care compozitorul a introdus special pentru tenor aria *Dein ist mein ganzes Herz*. Singura sa lucrare pentru scenă de după 1928 a fost *Giuditta*, o și mai ambițioasă lucrare scrisă pentru Vienna Staatsoper, unde a fost montată în 1934, cu Richard Tauber și Jarmila Novotná în rolurile principale și cu 120 de posturi de radio care transmiteau spectacolul. În 1935 a fondat propria editură, *Glocken Verlag*, pentru a prelua de la o altă editură drepturile multora din lucrările sale. Și-a concentrat atenția asupra acestor activități, cea mai importantă compoziție din această perioadă fiind revizia din 1943 la *Zigeunerliebe*, ce a devenit opera *Garabonciás diák* (Școlarul călător), revizie făcută pentru Budapesta, iar în 1948 s-a întors la Bad Ischl, unde a murit. Opereta romantică în 3 acte *Das Land des Lächelns* a avut premiera în 10 octombrie 1929, la Teatrul *Metropol* din Berlin, cu tenorul Richard Tauber în rolul lui Sou-Chong. Această reprezentație a oferit o versiune revizuită a variantei mai vechi a operetei, intitulată *Die gelbe Jacke*, prezentată în 1923, la Viena.

II. Analiza muzicală a operetei

i) Uvertura operetei „Țara surâsului”

O pagină muzicală ce concentrează și unește toate temele principale și de succes din opereta analizată, uvertura împletește în mod ingenios melodiile de factură orientală cu cele infuzate de spiritul valsului vienez. Ca și Giacomo

Puccini, prietenul său, Franz Lehár e pasionat de descrierea muzicală a atmosferei locale din țările în care se desfășoară acțiunea. Când analizăm muzica lui Lehár, trebuie să luăm în calcul stilul compozitorilor care au avut o mare influență asupra lui – Giacomo Puccini (coloritul local și dramatismul muzicii), Richard Strauss și Claude Debussy (armoniile neobișnuite și transparența sonorităților), dar și faptul că Lehár a compus și muzică de film, fapt ce se observă în unele fragmente din operetă, în care muzica acompaniază acțiunile sau textul vorbit al soliștilor, ca într-un film de la Hollywood (vezi scena din final în care Lisa se îndepărtează de țărmlul Chinei, pe un fundal sonor al unui solo de flaut, ce intonează tema dragostei din actul 1, sau momentul când Sou-Chong vorbește cu sora lui pe tema surâsului intonată de orchestră). Ascultând Uvertura operetei, dirijată chiar de compozitor, în înregistrarea făcută de casa de discuri Beulah în Studioul Radioului Zürich, cu Orchestra Tonhalle, în data de 19 iunie 1947, putem sesiza sensibilitatea compozitorului pentru sonoritățile pur romantice, iar partea muzicală a corzilor se evidențiază prin legato-ul desăvârșit și vibrato-ul pronunțat. Astfel, lucrarea se deschide eroic cu tema surâsului, în tonalitatea Sol major, măsura ternară de 9/8, cu un tempo *Moderato*.

Ex.nr.1 – pag. 3 , măs.1-4 , Uvertura operetei „Țara surâsului”

Tema este reluată apoi de oboi, într-o versiune cromatizată, fapt ce subliniază atmosfera orientală, iar violoncelii preiau, în fa minor și, apoi, în Reb major, cadrul melodic, realizând o punte modulatorie spre următoarea parte a Uverturii, tot în *Moderato*, ce cuprinde celebra temă de dragoste din actul al 2-lea, în Reb major și măsura binară compusă de 4/4, prezentă în aria *Dein ist mein ganzes herz* (*Tu ești iubirea mea*), una din cele mai celebre pagini de operetă cântate de vocea de tenor și popularizate în acea vreme de interpretul Richard Tauber.

Ex.nr.2 – pag. 4, măs. 1-4, Uvertura operetei „Țara surâsului”

În partea *Maestoso*, în măsura binară compusă de 4/4 și tonalitatea Reb major, apare tema dragostei din actul 1, apoi urmează, în *Alegretto*, o punte tematică modulatorie: Reb major – sol# minor – Do# major – Lab major – mi minor – Sol major, urmată de secvențarea armonică a unui motiv sincopat, care se încheie cu o pedală pe Do major, dominantă tonalității din următoarea parte – tema micuței Mi – în Fa major, în măsura binară simplă de 2/4. Aici, un motiv format din salt ascendent de cvartă perfectă – salt descendent de cvartă perfectă, repetat apoi secvențat cu formula ritmică de anapest, ne transpune în atmosfera exotică a Orientului.

Ex.nr.3 – pag.5, sist.2, măs. 1-11, Uvertura operetei „Țara surâsului”

Flautii și instrumentele de percuție au un rol important în colorarea muzicii, iar desenul melodic este unul foarte sinuos. Urmează din nou o punte melodică cu reminescente tematice din motivul cerții din actul 2 ce conduce spre reluarea temei surâsului, în Sol major, în care în prim plan este un solo de vioară. În final, tema principală intonată de alămuri se împletește cu scurte motive din tema hainei galbene, sau a destinului.

ii) *Intrarea lui Sou-Chong*: aria „Immer nur lächeln und immer vergnügt” – „Veșnic surâde și fii mulțumit” – Actul 1

Lumea muzicală a lui Franz Lehár este plină de ritmul valsului, iar opereta *Țara surâsului* abundă de melodii în ritm ternar. Prima arie a personajului începe în măsura binară compusă, de 4/4, cu indicația dinamică *Allegro moderato*, cu tema hainei galbene, adică a datoriei față de tradiție, ce apare de mai multe ori de-a lungul operetei, ca un motiv obsesiv, realizat pe notele mi-si-mi-si la fagot și tremolo-uri cromatice la viori. După numai 4 măsuri, atmosfera se calmează, intrăm în lumea melodică orientală specifică personajului Sou-Chong, potențată de grandoarea avântului vienez, prezentă pe tot parcursul lucrării. Suntem în măsura de 12/8, în tonalitatea Re major, într-un tempo *Moderato*, iar cadrul melodic este construit pe succesiuni de tetratonii anhemitonice, care sugerează proveniența orientală a personajului masculin. Linia vocală, cu un *Tempo rubato*, este construită pe tehnica cvasi-parlato și este susținută în acompaniament de succesiuni de cvinte și octave paralele.

Ex.nr.1 – pag. 19, sist.2, măs. 1-4, Intrarea lui Sou-Chong – Actul I al operetei „Țara surâsului”

The image shows a musical score for the entrance of Sou-Chong. It consists of three staves: a vocal line for Sou-Chong, a piano accompaniment for strings (Str.) and horns (Hörn. gest.). The key signature is one sharp (F#), and the time signature is 9/8. The tempo is marked 'tempo rubato'. The lyrics are 'Ich tre-te ins Zimmer, von Sehnsucht durchbebt.' There are some handwritten annotations in the score, including 'Hörn. gest.' and 'Str. pp'.

Urmează tema surâsului - refrenul, în măsura ternară de 9/8 și tonalitatea Sol major, cu care se deschide și uvertura operetei, o temă plină de dinamism, prin alcătuirea sinuoasă a melodiei. După scurta expunere a temei, urmează strofa a doua și din nou refrenul, întreaga arie având o formă de lied bipartit dublu, de tip discontinuu: ABAB’.

iii) Aria lui Sou-Chong: „Dein ist mein ganzes herz” – „Tu ești iubirea mea” – Actul al 2-lea

Cea mai cunoscută pagină muzicală din lucrarea analizată este, cu siguranță, aria tenorului din actul al 2-lea, pe care personajul o cântă de două ori, în două momente diferite, atât din punctul de vedere al desfășurării acțiunii, cât și al trăirii personajului. După introducerea orchestrală de 3 măsuri, în care apare o parte din tema principală, scrisă în tonalitatea Reb major și măsura de 4/4, cu indicația de tempo *Allegretto moderato, ma non troppo*, vocea preia melodia și o dezvoltă prin fraze descendente, ce pornesc din registrul mediu-acute. Discursul armonic trece, prin inflexiuni modulatorii, prin tonalitățile Reb major, relativa sa - sib minor, dominantă – Lab major și revine în Reb major. Urmează partea a doua, în măsura de 6/8, cu o indicație de tempo scrisă, de data aceasta, în germană: *viel bewegter (mult mai mișcat)*. Figurația ritmică de la corzi pe sunetele re2-mi2-re2-si-la-si-re2 devine o melodie ostinată, iar corzile dubleză linia vocală. La modulația pasageră în fa minor, acompaniamentul devine arpeggiat, iar vocea are fraze de lungă respirație. Tema principală revine, în aceeași tonalitate și măsură. Din punct de vedere formal, aria are o formă tripartită de lied: ABA.

iv) Duetul Lisa – Sou-Chong – finalul actul 1

Motivul hainei galbene apare din nou, pe sunetele re-la-re-la, la începutul duetului de la finalul actului al 2-lea și va apărea „din umbră” în diferite ipostaze tonale, chiar și în momentele cele mai intense dintre cei doi îndrăgostiți, care sfidează diferențele dintre ei și cred cu tărie în dragostea lor:

Ex.nr.1: pag. 31, sist. 1, măs. 1-2, Finalul actul 1 al operetei „Țara surâsului”

Urmează un recitativ de 13 măsuri, în tonalitatea sol minor, măsura binară compusă de 4/4, în care discursul vocal este acompaniat de acorduri simple la orchestră, iar melodia soliștilor se încadrează în limitele unei octave. Lisa îi mărturisește lui Sou-Chong faptul că îi va lipsi, iar Prințul rămâne foarte impresionat de spusele Lisei. În continuare, acompaniată de orchestra care are sincope contratimpate, în tonalitatea Lab major, iar apoi care dublează linia solistei, Lisa vorbește despre un cântec ce o obsedează și pe care îl poartă în suflet:

Ex.nr.2: pag. 33, sist. 2-3, măs. 3 și 1-5, Finalul actului 1 al operetei „Țara surâsului”

Înainte de tema cu factură orientală, pe cuvintele „da, n-o voi uita, amestec viu de poezie și de melancolie”, se remarcă solo-ul de clarinet, cu o melodie plină de elan, dat de sextoletele dispuse în gamă ascendentă, solo ce amintește de ambianța vestică din Simfonia a IX-a de Antonín Dvořák, care știm că a fost cel care l-a sfătuit pe Lehár să devină compozitor. De-a lungul operetei, apar momente în care personajele au replici vorbite, pe o suspensie din orchestră. Așa este și replica lui Sou-Chong, care exclamă că nu a auzit niciodată o melodie așa de frumoasă și apoi îi face Lisei un compliment mai aparte. Lehár dezvoltă aici într-un mod ingenios tema din cea de-a doua arie a lui Sou-Chong, a doua temă a dragostei sau a florilor de măr, în tonalitatea Reb major. După replica Lisei „da, ești, într-un cuvânt, altfel”, va apărea din nou tema hainei galbene, de data aceasta transpusă pe notele mi-si-mi-si, temă ce apare tocmai pentru a sublinia diferențele dintre cei doi și datorită față de tradiție care trebuie îndeplinită de Prinț. Franz Lehár manifestă, astfel, în această lucrare muzicală, darul dezvoltării tematice, amplificând tensiunea dramatică a acțiunii petrecute pe scenă printr-un cadru melodico-armonic ce expune pe calea sonoră semnificațiile adânci ale textului personajelor.

Ex.nr.3: pag 34, sist. 4, măs. 1-4, Finalul actul 1 al operetei „Țara surâsului”

Trebuie să menționăm că la tema hainei galbene, pentru a evidenția și mai mult implacabilitatea destinului, ce parcă devine un motiv obsesiv, compozitorul folosește la clarinet și oboi triluri în terțe cromatice, creând o anumită stridență sonoră. Rămânem în cadrul armonic creat de tonalitatea Reb major și de tema surâsului, cadru în care Sou-Chong afirmă că pare vesel că pleacă, iar Lisa îl întreabă dacă nu regretă că lasă în urmă pe cineva drag. Prințul afirmă atunci că aceasta este chemarea destinului lui, însă apoi cei doi își mărturisesc dragostea unul pentru celălalt, Lisa fiind deja hotărâtă să-l urmeze în țara lui. O culminație a momentului o reprezintă tema formată din sincope dispuse ascendent, pe o linie melodică cromatică, într-un tempo alert și apoi în *Moderato*, pe o linie descendentă, moment în care apare din nou tema hainei galbene, transpusă de data aceasta pe sunetele sol-reb- sol-re, ca o ultimă avertizare a destinului în legătură cu finalul trist al acestei povești de dragoste:

Ex.nr.4: pag. 38, sist. 1-2, măs. 1-3 și 1-4, Finalul actul 1 al operetei „Țara surâsului”

Moderato

Ob.

Cin. Wirbel

V. Orch.

1.2. Pos.

3. Pos. Tuba

ff

fff

f

pp

Lisa

Reb Do b

Zbuciumul melodic se potolește brusc, iar cea de-a doua temă a dragostei sau a florilor de măr se reia, în tonalitatea Fa major, măsura de 12/8. Sou-Chong repetă o parte din aria din actul 1, iar apoi, împreună cu Lisa, încheie la unison duetul, pregătind atmosfera orientală din actul al 2-lea, a cărui acțiune se petrece în țara sa natală, China.